



## Vojtěch Preissig a jeho dílo pro republiku

varianta A

- Metodická příručka pro učitele

### A – Dvě vlasti

- **Dokument 1: Váhání mezi dvěma světy**

Zdroj: *Preissigovy dopisy Pacovskému z 26. 4., 14. 6. 1928, 16. 6. 1929 a 17. 10. 1929, Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Vojtěch Preissig, složka 6/B/22.*

#### **1 – Které země má Preissig na mysli, když říká „visím mezi dvěma světy“?**

Preissig má na mysli svoji „starou vlast“ (Čechy) a „novou vlast“ (USA).

#### **2 – Proč odešel Preissig do zahraničí?**

Preissig se domníval, že odchod do zahraničí mu umožní „hospodářsky se spravit“, odešel tedy z finančních důvodů. Nebyl to jeho první zahraniční pobyt, na přelomu století již pobýval v Paříži. Po návratu začal v Praze provozovat vlastní grafický ateliér. Uživit se prací grafika však nebylo na počátku 20. století snadné, Preissig se cítil u českého publika nedoceněn. Lidé upřednostňovali rychlou, levnou, ale nekvalitní práci, zatímco Preissig měl na kvalitu vysoké nároky. Finanční problémy způsobily krach jeho ateliéru, což ho přimělo k odchodu do USA.

#### **3 – Splnila se jeho očekávání? Svou odpověď vysvětli.**

Preissig se chtěl původně „vrátit k práci doma s lepší nadějí ve zdar“, pravděpodobně doufal, že si v USA vydělá peníze na další projekty v Čechách. Jeho začátky za oceánem však byly ještě obtížnější než v Praze. Zpočátku se živil manuálními pracemi v tiskařském průmyslu. Postupně se vypracoval, od roku 1912 působil jako pedagog na uměleckých školách, nejprve v New Yorku („v New Yorku jsem udělal pěkný začátek“), poté v Bostonu, kde vedl grafické oddělení na Wentworthově institutu. Na konci 20. let však zájem o jeho tvorbu v důsledku hospodářské krize opadl a Preissig se opět dostal do finančních problémů („je zde prosperita ale žádná stabilita“). Jeho počáteční očekávání se tedy nesplnila.

#### **4 – Jakou další překážku pro návrat do Československa Preissig zmiňuje?**

„Slovo návrat někdy ve mne budí až nevoli a odpor“, dále mluví o „nedorozumění a zklamání“. Takto Preissig shrnuje roku 1929 své pocity. Je znechucen situací ohledně vyjednávání jeho pracovního místa v Praze, ze kterého nakonec sešlo. I z jeho ostatních dopisů přátelům je vidět, že se doma cítil nepochopen a nedoceněn. Sám vidí příčinu v odcizenosti, „já nechápu dost dobře lidi [v Československu] a oni nechápu mne“. Vysvětlení můžeme hledat v téměř dvacetiletém pobytu v USA, ale také v odlišném vkusu. Preissigova tvorba byla v českém prostředí považována za příliš „americkou“, dekorativní a zastaralou. Zklamání je oboustranné, rezignace je cítit také z dopisů umělce („mně bude lépe, když na mne Praha zapomene“).

Preissig se nakonec vrátil do Československa roku 1930, především z osobních důvodů. Po nadějných začátcích rezignoval na uplatnění v grafickém oboru, odmítl například práci výtvarného redaktora pro plánovanou tiskárnu na reklamní tiskoviny Tomáše Bati.

## **B – Ve službě národu**

- **Dokument 2: Za republiku**

Zdroj: Preissigův dopis Kolářovi z 11. 7. 1919, VHA, fond Vojtěch Preissig, karton 3

- **Dokument 3: Nadšení z vzniku republiky**

Zdroj: VHA, 1918, fond Vojtěch Preissig, karton 2

### **1 – Proč se chce Preissig zapojit do boje proti Rakousku? (dokument 2)**

Američtí Češi vyjadřovali hned po vypuknutí války svůj nepřátelský postoj k habsburské říši a doufali, že válka povede k jejímu rozbití. Plány pro poválečné období nebyly v počátcích války jednotné, brzy však zvítězila myšlenka samostatného českého státu. Tento postoj sdílí také Preissig, když říká, že „je třeba podporovat každou akci (...) proti Rakousku“. Byl nespokojen s tím, že se „organizace zvolna hýbaly“. Měl na mysli České národní sdružení (ČNS) v Chicagu, hlavní organizaci krajanského odboje. Jejím úkolem byla propagace české otázky, aby se americké veřejné mínění přiklonilo na stranu Čechů. Preissig byl jedním z umělců, kteří se zapojili do této válečné propagandy. Svou tvorbou se po roce 1916 angažuje na podporu protirakouské akce, jak uvidíme dále.

Zde je důležité připomenout historický kontext: Preissig vyjadřuje svoji nespokojenost roku 1916, kdy Spojené státy stále ještě zachovávaly neutralitu k evropskému konfliktu a nemohly tedy otevřeně zaujmout nepřátelský postoj vůči Rakousko-Uhersku. Ani američtí Češi proto nemohli naplno rozvinout svoji politickou akci.

### **2 – Co si Preissig myslí o prohlášení republiky? (dokument 3)**

„Prohlášení republiky (...) jsme vítali s nesmírným nadšením.“ Preissig vyjadřuje svoji radost nad rozbitím Rakousko-Uherska a vyhlášením samostatného Československa, jedná se o završení jeho umělecké i vlastenecké práce během války.

### **3 – Jaký důkaz přináší dokument 3 o Preissigově vlastenectví?**

Jako důkaz svého vlastenectví žádá Preissig s rodinou po vzniku republiky o československé občanství. Chtějí zůstat „kovanými Čechy“, jsou tedy na svoji vlast hrdí.



## Vojtěch Preissig a jeho dílo pro republiku

varianta **A**

- **Metodické pokyny k rozboru historického textu**

Rozboru historického textu má vždy dvě fáze:

### **1 – Citace textu**

Chceme po žácích, aby přečetli otázku a našli na ni odpověď v textu (např. proč se chce Preissig zapojit do boje proti Rakousku? protože se „organizace zvolna hýbaly“). Je dobré žáky vést k tomu, aby necitovali celé věty, ale aby z nich vybrali jen nejdůležitější část. Pokud si chceme být jisti, že žáci citát pochopili, můžeme je požádat, ať ho vysvětlí vlastními slovy – tak poznáme, jestli text jen „papouškují“, nebo jestli mu porozuměli.

### **2 – Interpretace textu**

Pomocí vlastních znalostí se žáci pokusí text vysvětlit. Nevadí, když jejich interpretace není správná, od toho je tu učitel. U výše uvedeného citátu žáci budou asi schopni odhadnout, že Preissig kritizuje nedostatečnou aktivitu organizací, které sdružovaly Čechy v USA, vybízí proto k větší aktivitě („je třeba podporovat každou akci (...) proti Rakousku“). Další informace doplní učitel – o jakou organizaci se jednalo a čím se zabývala.

Při rozboru několika pramenů ze stejného nebo různého období je dobré vést žáky k jejich porovnávání pomocí několika otázek:

- V čem se texty shodují / odlišují?
- Jaký vývoj můžeme pozorovat mezi těmito dvěma daty?

Je důležité zamyslet se také nad adresátem textu či uměleckého díla. Preissigovy dopisy (dokumenty 1 a 2) mají soukromý charakter, protože je autor psal svým přátelům či kolegům. Nebyly tedy určeny široké veřejnosti, proto jsou v nich i osobní informace. U plakátů (dokumenty 4 a 5) je situace zcela jiná, protože byly určeny co nejširšímu publiku a byly vydávány ve velkých nákladech. Obrazová i textová složka jsou důkladně promyšleny, protože se jedná o propagandistické plakáty, které nesmí zůstat nepovšimnuty!

## C – Uměním proti Rakousku

- **Dokument 4: Kto za pravdu horí. Bud' a nebo!** České národní sdružení, Chicago, 1916
- **Dokument 5: Za českou samostatnost,** České národní sdružení, 1916

Od roku 1916 vytvářel Preissig propagandistické materiály pro České národní sdružení (viz nápis na dokumentu 5).

**1 – S pomocí učitele vysvětli, koho představuje bílý lev a černá orlice. Co na obrázcích dělají?**

**2 – Vysvětli obrázek pomocí textu.**

- **Dokument 4:** Český lev přemáhá rakouskou orlici. Nápis „Bud' a nebo!“ naznačuje, že jeden z nich musí zvítězit, první světová válka tedy představuje rozhodující chvíli v historii českého národa. Jedná se o jeden z nejznámějších plakátů, který byl distribuován v nákladu 1000 kusů.
- **Dokument 5:** Rakouské orlice jsou přibité na pranýře s tabulemi popisujícími zločiny a příkoří způsobené českému národu, pranýře obtékají řinoucí se proudy krve. Podle historičky umění se jedná o přelomové dílo v Preissigově tvorbě, novou složkou je zde exprese, díky které má dílo razantně působit ve veřejném prostoru (bylo provedeno i v plakátové formě).

Již na prvních protirakouských demonstracích, které v USA proběhly v červenci 1914, bylo slyšet výkřiky „Chceme být osvobozeni ze spárů rakouské orlice!“. Motiv rakouské orlice jako symbol habsburské říše se tedy objevuje velmi často.

Můžeme žáky upozornit na vývoj v autorově tvorbě: druhé dílo vyjadřuje radikálnější postoj k rakouské monarchii. Na prvním plakátu je tematika výhružky (orlice držena jako rukojmí), zatímco na druhém je tematika pomsty a smrti habsburské monarchie (přibité orlice, prolitá krev).

**3 – Komu asi byly tyto plakáty určeny?**

Žáci si všimnou, že byly vytvořeny v Chicagu, tedy v USA. Jedná se o propagační dílo určené americkým Čechům, ale také krajanským komunitám v dalších zemích (např. Anglie). Jednotlivé komunity si materiály vzájemně poskytovaly, vše pod vedením České národní rady. Účelem bylo seznámit americkou veřejnost se situací Čechů v habsburské monarchii a také s jejich požadavky.

- **Dokument 6: Kdo jste boží bojovníci**
- **Dokument 7: Hrr na vraha! Za demokracii!**
- **Dokument 8: Czechoslovaks! Join Our Free Colors!** (Čechoslováci, následujte naše barvy svobody!)

#### **4 – Popiš plakáty a najdi k nim odpovídající heslo. Svůj výběr zdůvodni.**

- **Dokument 6:** Plakát se vyznačuje dynamickým pojetím, zdůrazňuje hrdinství jednotlivce. Objevuje se kompozice jezdeckého motivu založena na diagonální ose, kterou umocňuje nezvyklé barevné stínování. Voják v uniformě je ozbrojen, nese husitský prapor (červený s bílým kalichem). Plakát je doplněn heslem „Kdo jste boží bojovníci“, což je parafráze slavného husitského chorálu „Ktož jsou boží bojovníci“, který se stal symbolem husitských vítězství.
- **Dokument 7:** Expresivní bojovná scéna se zde vyjímá v záři explodující světlice na tmavém nočním pozadí. Na plakátu jsou zobrazeni dva vojáci v uniformě – voják zemí Dohody rdousí Němce, kterého můžeme poznat podle typické přilby s bodcem. Proto je heslo „Hrr na vraha! Za demokracii!“ – německý voják je vražděn ve jménu demokracie. Jednalo se o nejžádanější plakát této série.
- **Dokument 8:** Jedná se o plakát s klidným motivem vlajících praporů. Figurální složka je zde redukována, vidíme pouze siluetu jásajícího davu. Většina praporů je odvozena ze zemského znaku: barva praporu odpovídá barvě štítu s heraldickou figurou uprostřed. V popředí je prapor odvozený z českého znaku (bílý dvouocasý lev na červeném poli), zcela vpravo prapor odvozený ze slovenského znaku (správně by měl být červený, trojvrší modré). Zčásti se překrývají prapory odvozené z moravského znaku (modrý prapor s bíločerveně šachovanou moravskou orlicí) a slezského znaku (žlutý prapor s černou slezskou orlicí). Dále dva prapory husitské. V největším počtu (3x) se na plakátu vyskytuje prapor tvořený pěti vodorovnými pruhy, prostřední modrý je nejširší a v jeho středu jsou čtyři bílé pěticípé hvězdy umístěné do rohů pomyslného čtverce postaveného na jeden roh. Tento prapor není heraldický, ale obsahuje české barvy (bílá a červená) i barvy ze slovenského znaku. Čtyři hvězdy symbolizují Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko, což je podobná symbolika jako hvězdy na americké vlajce. Preissigův prapor s hvězdami se stal díky plakátům známým nejen v Americe, ale i mimo ni. Uvažovalo se o něm také při výběru československé vlajky.
- **Dokument 9: Manifest k československému lidu, únor 1918**

#### **1 – Čím se tento plakát liší od ostatních? Popiš ho.**

Jedná se o jediný plakát s převahou textu. Barevný lineární rámec vymezuje pole pro text, který je doplněn drobnou ilustrací s bojovou tematikou, podobně jako na předchozích plakátech. Plakát sklidil pochvalné reakce: Československá národní rada (ČSNR) se dne 22. 3. 1918 vyjádřila, že je „proveden s neobyčejným vkusem“. Byl proto vydán i ve slovenské variantě.

#### **2 – Jak bude podle autora vypadat Evropa po válce?**

ČSNR, která manifest vydala, zdůrazňuje rozhodující roli války pro budoucnost Evropy: „po této válce „vznikne nová Evropa“, tedy státy s novým politickým uspořádáním. S ním souvisí také poválečné postavení Československa: „též naše budoucnost závisí od výsledku boje“. Světová válka a porážka Rakousko-Uherska tedy představuje pro Čechy a Slováky jedinečnou příležitost se osamostatnit.

### **3 – Jak se českoslovenští vojáci chovají ve válce?**

Manifest popisuje také protirakouské akce na vojenském poli: „naše pluky se na rakouské frontě dobrovolně vzdávaly“. Českoslovenští vojáci šli do boje s pocitem, že tato válka není jejich a nechtěli bojovat proti ostatním Slovanům. Mnoho z nich proto dobrovolně přešlo do zajetí, především na ruské frontě, ale také na západě – manifest zmiňuje „novou vojenskou jednotku na západní frontě“. V zahraničí vojáci vytvořili československé legie, které bojovaly proti Rakousku. Nejvíce legionářů bojovalo v Rusku (60 tisíc), následovala Itálie (20 tisíc) a Francie (10 tisíc).

### **4 – Komu je tento manifest určen? Co žádá autor?**

Manifest je emotivním apelem na vlastenecké city Čechů a Slováků v Americe: objevují se výrazy „věrný syn svého národa“ a v kontrastu s ním český národ, jež „úpí doma v otroctví“.

ČSNR žádá „spojme svorně síly své k velikému zápasu po boku armád spojeneckých“, vyzývá tedy ke vstupu do armády na straně Dohody proti Ústředním mocnostem. Zřízení československých legií má nejen vojenský, ale také diplomatický význam: „nechtě (...) pušky československých vojáků dokáží světu (...), že svobodni být chceme a svobodni budeme“. Vytvoření vlastní armády mělo zároveň podpořit úsilí T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků o vytvoření samostatného státu.

---

## **• Metodické pokyny k rozboru ikonografického pramenu**

### **1 – Popis pramenu**

Žáky vedeme k tomu, aby uměli pojmenovat, co na obrázku vidí, i když jim to možná z počátku bude připadat lehké. Při společném popisu si žák uvědomí, že spolužák si třeba všiml něčeho jiného než on nebo naopak. Popisem se také rozvíjí slovní zásoba, kterou budou žáci potřebovat k interpretaci.

### **2 – Interpretace pramenu**

Žáci se pokusí vysvětlit, co který symbol znamená – např. černá orlice představuje Rakousko, bílý lev symbolizuje Čechy. Pokusí se také vystihnout autorovu hlavní myšlenku: Jaké sdělení chtěl autor předat těm, kdo se budou na plakát dívat? V případě dokumentu, kde je obrázek i text, se žáci zamyslí nad jejich propojením. U dokumentu 5 je vidět, že lev s orlicí vedou boj na život a na smrt, což podtrhuje nápis „buď anebo!“

---

## **BIBLIOGRAFIE**

BOUČEK, Jaroslav, „Z dopisů Vojtěcha Preissiga“, Listy, 1/2005,  
<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010515>

HÁJKOVÁ, Dagmar, *Naše česká věc. Češi v Americe za první světové války*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011

ŠTĚPÁN, Petr, „Česká propaganda před vznikem Československa“, 2009,  
<http://vlast.cz/pred-vznikem-csr/>

VLČKOVÁ, Lucie, *Vojtěch Preissig – Pro republiku!* Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2008

VLČKOVÁ, Lucie, *Vojtěch Preissig*, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2012



© ČŠBH, o. s. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního programu Podpora vzdělávání v jazycích národních menšin a multikulturní výchovy v roce 2013.

Mediální partner: Český rozhlas – Radio Praha